

1 NOVEMBER 1931.

AFLEVERING 7

NADruk VERBODEN.

Opgericht door E. HEIMANS, J. JASPERS Jr. en Dr. JAC. P. THIJSSE.

REDACTIE :

J. HEIMANS. AMSTERDAM.

Dr. JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

ADRES DER REDACTIE :

Dr. JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

UITGAVE VAN :

W. VERSLUYS TE AMSTERDAM.

ADMINISTRATIE :

2e OOSTERPARKSTRAAT 223, AMSTERDAM.

PRIJS PER HALFJAAR f 3.25.

EEN WANDELRIJT DOOR DE WASSE- NAARSCHE DUINEN IN 1805.

Onlangs ontving ik van bevriende zijde ter lezing een boekje, getiteld „Wandeling naar de Zeeduin en van Wassenaar tot dicht aan Scheveningen, door A. P. Twent. Ter Drukkerij van Vosmaer en Zonen 1805”, een publicatie, die en een aardigen kijk geeft op de houding onzer bet-overgrootvaders ten opzichte van de onvolprezen duinschoonheid, en den toestand der duinen ter plaatse duidelijk beschrijft.

Waar de duinen bij alle Nederlandsche natuurliefhebbers een groote belangstelling genieten en dit wel in 't bijzonder het geval is met de duinen tusschen Scheveningen en het Wassenaarscheslag, meende ik er goed aan te doen van het verslag dezer wandeling in het duin, toen dit nog haast „maagdelijk duin” mocht heeten, hier 't een en ander mede te deelen.

Genoemde meneer Twent, die waterbouwkundige was, in den Haag woonde en

veel belangstelling had voor het in cultuur brengen van duingronden en in het algemeen in de economische zijde van het beheer der duinen — in 1800 zag van zijn hand het licht een „Proeve of eenige Aanteekeningen wegens het planten op duinen „van Raaphorst enz.”, in 1802 „Bedenkingen en aanmerkingen over den waterstaat „van Rhijnland en over eene uitwatering te Catwijk” — begint zijn verhaal met de mededeeling, dat hij op 2 October 1805 des morgens om 8½ uur te Wassenaar zijn edelen viervoeter besteed om een tochtje door de duinen te gaan maken, en dat hij dit deed in gezelschap van zekeren W. J. Bijerbergen, „die wegens Rhijnland het

foto A. v. d. Zwan Jr.

Fig. 1. Waterpartij.

„opzicht had over de helmbeplantingen in het zeeduin van Catwijk tot aan Scheveningen, en die, in Wassenaar geboren, reeds bij zijn ouders altoos over het werk „der duinen, van zijn vroege jeugd af aan, niet alleen veel had hooren zeggen, maar „in dien tijd de werkzaamheden van helmplantingen aldaar had bijgewoond; waar „nog bij kwam, dat zijn vader daar altoos gejaagd had, en hij boven dit alles, nu „dagelijks dit duin door moest kruissen om alle de arbeiders, door Rhijnland ge- „employeerd tot hoognoodzakenlijke helmplantingen, na te gaan en hunne werkzaamheden aan te toonen”.

Twee redenen spoorden den schrijver tot dit tochtje aan, de eene, te onderzoeken of er ook mogelijkheid zoude wezen om in dit zeeduin schapen te houden en de

EEN WANDELRIJT DOOR DE WASSENAARSCHE DUINEN IN 1805 195

duinen daartoe van tijd tot tijd te verbeteren, de andere of men de kostbare helmplantingen door den tijd zoude kunnen voorkomen, ten minste veel verminderen.

Vergezeld van genoemden kenner van het duin „par excellence” reed de schrijver het Wassenaarscheslag op en langs Rijksdorp naar een vallei in het duin, „Berkheij” genaamd ¹⁾, waarvan hij getuigt, dat „er thans zeer weinige struellen met berken „instonden, doch niet noemenswaardig, en het weinige hout, dat er zich bevond, „omtrent 5 à 6 voeten lang, was nog meest dood in de koppen; voorts was deze vlakke, „welke in haar omtrek omtrent 100 mergen kon berekend worden, met zeer veel

foto A. v. d. Zwan Jr.

Fig. 2. Boomgroepen in Meijendel.

hazegras, biesen, en met zoogenaamde harrebosschen of duinwilg begroeid, en op „vele plaatsen ook met mos; water was er niet in te vinden, en, hetgeen hieromtrent „zeer opmerkzaam is, sedert drie jaren was er in dezelaagte, zoo min als in alle de andere, „in het zeeduin geen water geweest op plaatsen, daar men altoos, van alle tijden af, „zelfs des zomers, dit voortijds vond ²⁾. Daar nu de zee niet lager loopt dan voorheen, „uitwijzens alle omstandigheden, waaronder niet van de minst zekerste is, dat de „uitwateringen van de boezems der binnelanden niet verbeterd zijn aan dezen oord, „zoo verdient deze zaak dubbelde overweging bij de Natuuronderzoekers”.

1) Thans in gebruik bij de Leidsche Duinwater-Maatschappij en „Groot-Berkheide” genaamd.

2) Cursiveering van mij.

Hij houdt dan een beschouwing over de mogelijkheid om de pan „Berkheij” voor het weiden van schapen te gebruiken, — dat veranderen van het duin in schapenweiden blijft hem op den geheelen tocht vervullen, zooals we straks zullen zien — om daarna de teugels van zijn ros naar het Zuidwesten te wenden, dus in de duinen te komen tusschen Slag en Scheveningen, dat zijn dus die, welke wij, Hagenaars, de Oostduinen noemen.

„Van daar (Berkheij) de hoogte wederom Zuidwest opgereden zijnde, vond ik mij „niet weinig verwonderd, *aldaar considerabele zagte, hellende, nu versch aangestovene,*

foto A. v. d. Zwan Jr.

Fig. 3. *Boomgroepen in Meijndel.*

„*vlakten te vinden*, welke op het oog een groot getal mergentalen uitmaakten; ja, „ik durf zeggen, dat het niet vergroot zal zijn, sommige tot niet minder dan 40 mergen te bepalen.

„Wie eenigszins bekend is met de verbazend verschillende hooge en spoedig afdalende verwisseling der zeeduinen, moet niet verwonderd staan, op de hooge „plaatsen van het zeeduin, zoodanige vlakten door de natuur, als het ware in zeer „korten tijd gemaakt, te zien”.

Zijn begeleider verzekerde hem ook, dat de door hem waargenomen zandvlakten kort te voren „hoogtens en laagtens waren geweest”.

EEN WANDELRIJT DOOR DE WASSENAARSCHE DUINEN IN 1805 197

Twent opperde nu de gedachte de duinen tot één vlakte te laten verstuiven en, na het zand tot stilstand te hebben gebracht, tot schapenweide om te vormen, „eene vlakte van meer dan een half uur gaans breed, en eenige uren lang”.

Wij zullen voorbij gaan de methoden, die hij in overweging gaf om dit resultaat te bereiken, doch willen even stilstaan bij hetgeen hij verder schrijft nl. 1e. dat hetgeen hij voorstelt niet als onmogelijk mag beschouwd worden, noch met het oog op den wind, *noch vanwege de droogte van het duin*, 2e. dat door deze schapenweiden *„de helmplanterije, en daaruit voortvloeiende kosten voor Rhijnland, zeer zoude kunnen verminderd worden”*.

„De menigvuldige antwoorden op mijne vragen, aan mijn geleider gedaan, over „de mogelijkheid der gelijkstuivingen”, schrijft hij verder, „hebben mij ten vollen „verder bevestigd niet alleen over de uitvoerlijkheid; maar hebben hem, door de „onder ons oog zijnde bewijzen, ten volsten overtuigd, dat dit met dezelve kosten, „die ’er nu moesten aangewend worden, tot belet, dat de duinstuivingen geen ver- „bazende verwoestingen der binnelanden veroorzaakten, en op andere plaatsen hun „eigen nuttig bestaan van zeewering vernielden, konde daargesteld worden: en dat „het onbetwistbaar, zonder het minste gevaar, konde beproefd worden, op zoodanige „plaatsen, alwaar men een verbazende breedte dezer zeeduinen vindt, en dus de „keten bergen, welke aan zee, en langs de binnelanden ligt, op de gewone wijze, „tegen het instuiven behoedt, en de tusschen gelegen breedte der duinen, op de voor- „gestelde wijze behandelt”.

Hij houdt dan allerlei bespiegelingen over de duinvorming, van de soort als kan blijken uit de volgende aanhalingen: „Trouwens, wanneer men zijne gedachten bot „viert over het formeeren der binnenduinen, zoo wel als over die aan zee, en men „bedenkt al het vorig gezegde, dan schijnt het niet zonder grond, dat men kan be- „sluiten, dat ons Land deze natuurlijke zeeweringen, op geene andere wijze, ver- „kregen heeft, dan door het opwerpen van vlakke zanden door de zee, even als men „nog thans de aanwinnende stranden ziet: en dat langzaam aan, door beletselen, „het zand opgehoopt en tot duinen zich geformeerd heeft, en dat geen, hetwelk tijd „heeft gehad om zoo lang stil te wezen, tot dat er eenige begroeiing of beplanting „plaats had, aldus bleef, en het andere dikwijls van stand veranderde”.

„Dat daardoor, in onberekenbare vroege tijden, aldus ook de binnenduinen even „eens geformeerd zijn, wanneer de plaats, daar nu de duinen langs de zee gelegen, „niet anders dan plaaten of banken in zee waren, even als de Beer aan de mond der „Maze, de Haaks van Texel, en vele anderen thans zijn, die, naderhand drooger „wordende, het voorgemelde door verstuivingen veroorzaaken”.

„Dat dikwijls geheele streken duin door de zee wederom verzwolgen wierden, „daar de stranden afnamen, is bewezen, zoo als plaats heeft gehad onder vele anderen, „daar de Capittelduinen gestaan hebben ten Westen ter Heide, gelijk ook te Petten in „Noordholland, hetwelk zeer gevaarlijke gevolgen had kunnen hebben, wanneer men „het verder afnemen der stranden niet efficacieus had gaan beletten, door kunstwerken, „zoo als te Goêreede, te Petten, aan Kijkduin, aan ter Heide en op meerdere plaatsen”.

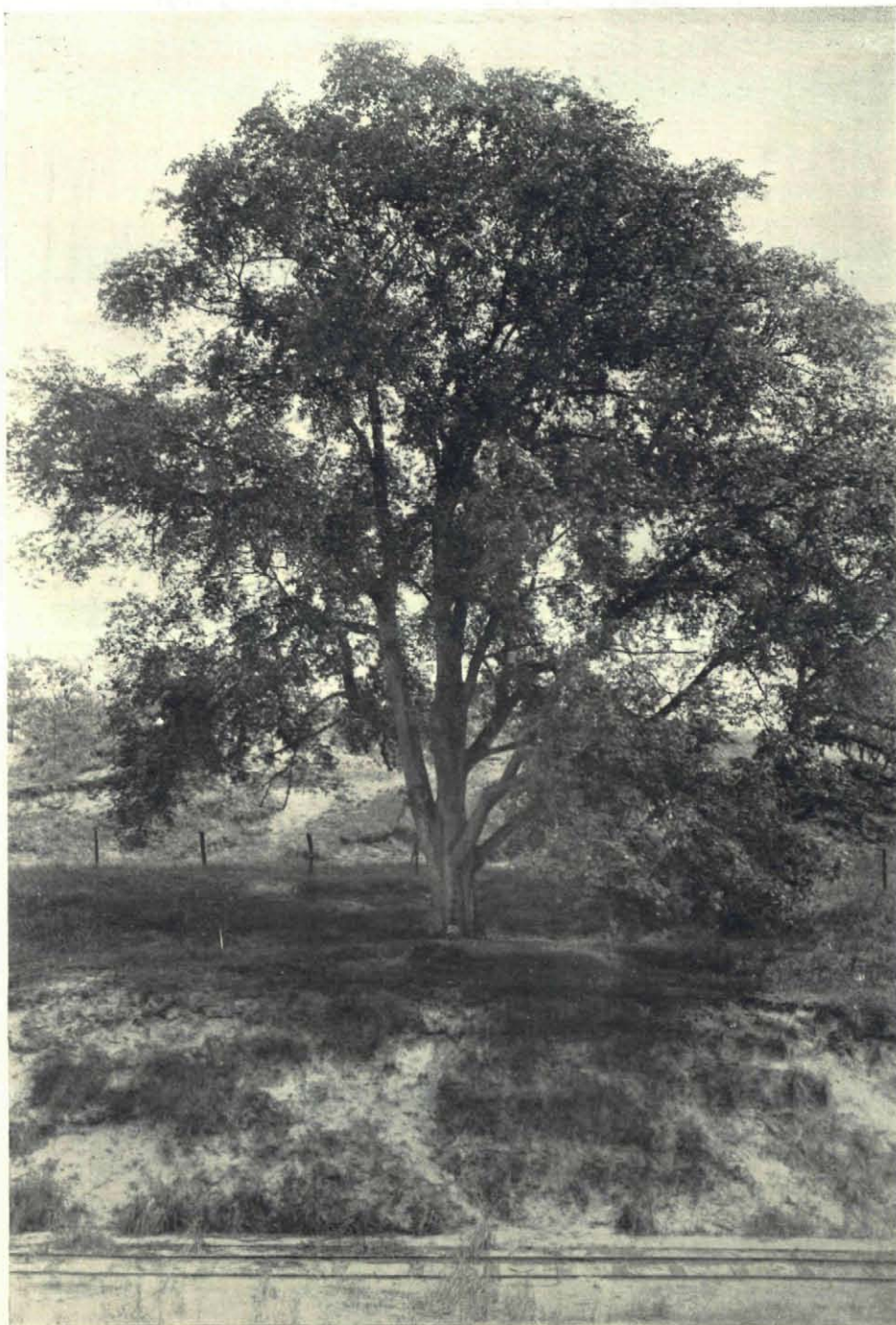

foto A. v. d. Zwan Jr.

Fig. 4. *De mooie Iep.*

EEN WANDELRIJDT DOOR DE WASSENAARSCHE DUINEN IN 1805 199

De wandeling gaat verder en er wordt gereden tot in de pan „Bierlap” „zijnde een „zeer uitgestrekt stuk grond, met berken opslag veelal bezet, doch die thans zeldzaam tot eene hakbare groote komen, door het rooven van het hout van de Ingezetenen „der aangelegene dorpen: deze grond, die men ook veel meer dan 100 mergen bepalen „kan, zoude zekerlijk zeer geschikt wezen voor het weiden van schapen, bijaldien „men het geluk had, daar zoo weinig water in te hebben, als gedurende de laatste jaren”.

Na „Bierlap” wordt een kleinere pan „Kijfhoek” betreden, daarna de daaraan grenzende vlakte „Maaijendal” „die ook zeer uitgestrekt zijnde de grootste is, en,

foto A. v. d. Zwan Jr.

Fig. 5. Dennenaanplant.

„zoo wel als de andere, met berken staat, en op vele plaatsen ook spoedig tot weiding „van schapen zoude kunnen gebezigt worden”.

Van Meijendel ging de rit nu Noordwestwaarts naar een dichter aan zee gelegen pan „het Sparregat” „even als de vorige met berken staande, en ook zeer wel kun- „nende dienen tot weiding van schapen”.

Verder Zuidwaarts rijdende kwamen de ruiters in duinen van geringere hoogte, die beter begroeid waren; niet alleen dat de plantengroei in de pannen veel meer beteekende, ook de heuvels waren meer begroeid, ja, ten slotte zagen zij zelfs behoort- lijke weide- en teellanden: „de gepermitteerde afweidingen van den zoogenaamden „Bataafschen Boer, Heitveld ¹⁾, en langs de boorden der duinen aan zee gelegen tot

1) Het tegenwoordige Westbroekpark?

„aan de bezittingen van van der Harst, die aldaar een vrij goede woning heeft, en „verwonderenswaardige goede weilanden ¹⁾, ook redelijke goede teellanden voor dusdanige barre streken, allen gemaakt en aangenomen, ten tijde, wanneer men de „mest en straatvuil voor zeer geringe kosten konde verkrijgen uit Scheveningen, en „welk gemis nu, het tegendeel plaats hebbende, ook reeds zichtbare influentie heeft „op die landerijen”.

Hoe nader zij zich aan den Scheveningschen weg bevonden, zooveel te beter be-

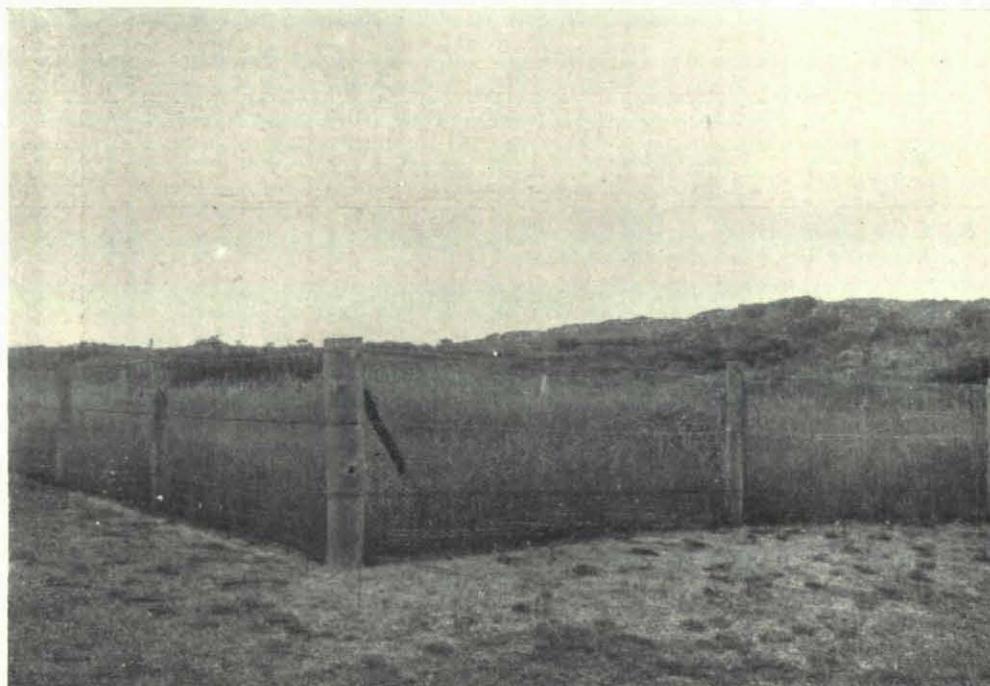

foto A. v. d. Zwan Jr.

Fig. 6. *Weelderige groei nabij een sprank.*

vindt hij de lage heuvels en afwisselende kleine pannen geschikt tot beweiding van schapen.

Dan wordt de terugtocht aanvaard via „het groote exercitieveld, Waasdorp genaamd, welke zeer bekende vlakte eene uitnemende weide tot voedsel voor de schapen „reeds gedeeltelijk is”. Zij komen dan boven op de hooge duinen aan de landzijde ter hoogte van de tegenwoordige buitenplaats „Voorlinden” en genoten hier „een „allerheerlijkst gezigt van die hoogte binnenlands, terwijl het oog ten Noordwesten „de pannen tusschen de duinen als kleine vlakten met struellen vertoonde, en dezelve „bijna als aaneengeschakeld voor het oog bragt; verder maakte de verbazende vlakte

1) De gronden in den Harstenhoek en aan den Kweekerijweg?

EEN WANDELRIJT DOOR DE WASSENAARSCHE DUINEN IN 1805 201

„der Noordzee, over de buitenste keten duinen met alle de visschers schuiten dit „tooneel tot een der verrukkendste gezigten, die men ergens vinden kan”.

„Aldus die strekking volgende, retourneerden wij te Wassenaar, na omtrent 6 „uuren te paard gezeten te hebben, en door het goede weder verwisselende aangename „gezigten en de denkbeelden om door deze wandeling mede te kunnen werken tot „nut van het Vaderland, die tijd vervlogen zagen, als een oogenblik”.

Hoezeer Twent ook oog had voor de natuur, zooals vooral uit zijn enthousiasme

foto A. v. d. Zwan Jr.

Fig. 7. Weelderige groei in een sprank.

over dat schoone uitzicht op Holland's blanken duintop blijkt, zijn interesse ging voornamelijk uit, zooals we hiervoor al zagen, naar het probleem der benutting van de duingronden voor een economisch doel. Hij plaatst zijn tocht vnl. in het licht van dit z.i. nationale belang en klopt zich aan het slot van zijn verhaal met zekere voldoening dan ook op de vaderlandsche borst.

Laten we den hemel dankbaar zijn, dat de schoonheid onzer duinen, deze heerlijke romantische natuur, niet is opgeofferd geworden aan Twent's gedachte aan economiseering der duingronden, hoe goed bedoeld overigens ook!

Hiermede ben ik eigenlijk aan het eind van mijn artikeltje gekomen. Toch zou ik er nog iets aan willen toevoegen en wel zou ik er op willen wijzen — eenige mijner

cursiveeringen hadden die strekking — dat uit het verhaal van Twent blijkt, dat het vóór 125 jaar in onze toen door het publiek in vergelijking van thans nog vrijwel niet betreden en door waterleidingen nog in het geheel niet aangesproken duinen, wat begroeiing en waterstanden betreft, er niet zoo ideaal uitzag als de meeste duinenthousiasten meenen. De door de natuurhistorici gedurende de laatste decennien te dezen opzichte geconstateerde nadeelige veranderingen alleen aan de duinwaterleidingen toe te schrijven, lijkt mij dan ook een niet objectief zien der werkelijkheid.

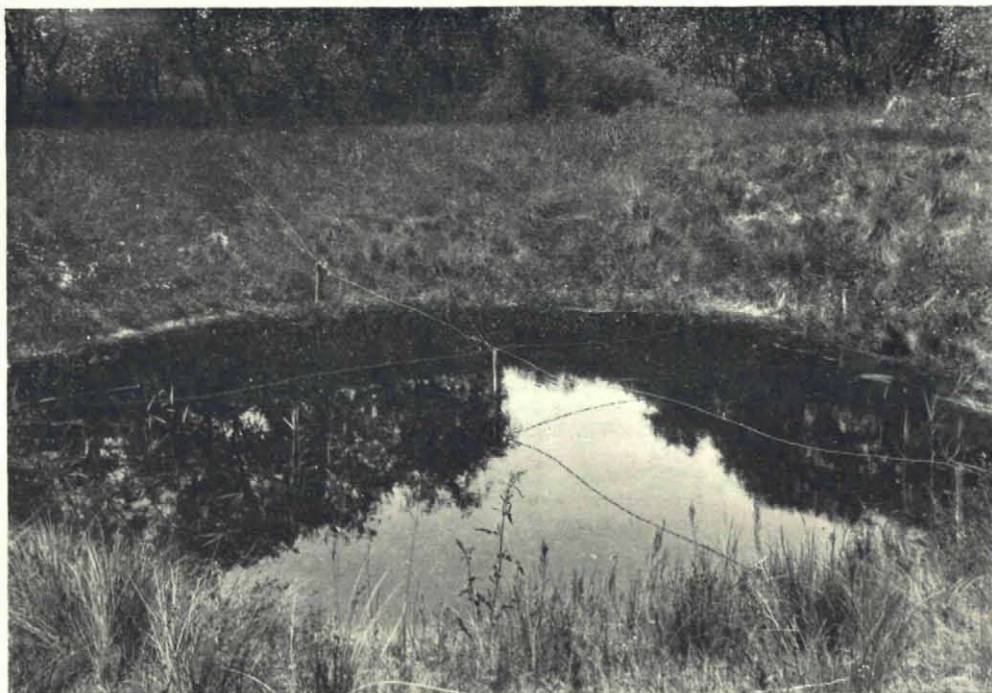

Fig. 8. *Vogelkom Meijendel.*

foto A. v. d. Zwan Jr.

Er zijn meerdere factoren in het spel. Wat deze voor de moderne samenleving zoo zegenrijke bedrijven zelfs voor het behoud van veel natuurschoon, dat anders op den duur grootendeels zou te loor zijn gegaan, hebben gedaan, dat heeft Ir. Carrière, kenner der natuur en deskundige op waterleidinggebied tevens, in „De Levende Natuur” van Aug.-Sept. 1929 m.i. voortreffelijk aangetoond!

Ik geloof zelfs, dat behoudens de diepe duinpannen met hun moerasflora en eenigszins de lage vlakten, de waterleidingen in deze weinig schade hebben gedaan. Het grootste gedeelte der begroeiing toch heeft met den grondwaterstand niets uitstaande. Van den zuiveren regenval moet die het hebben. Hoe zou anders ook bebossching van heuvels zoo’n schitterend resultaat geven? Lukt akkerbouw in nieuw gewonnen zeekleipolders niet uitstekend terwijl *de gewassen toch alleen en uitsluitend op den*

EEN WANDELRIJT DOOR DE WASSENAARSCHE DUINEN IN 1805 203

regenval zijn aangewezen? De capillaire werking van het grondwater moet daarbij, omdat het zout is, immers door diepe draineering van den grond in zijn opperste lagen verhinderd worden! („De Ingenieur” No. 19 1931, A. 164).

Voorbeelden uit de Haagsche duinstreken?

Foto 1: Waterpartij Scheveningsche Boschjes,

Westzijde: prachtige boomgroepen op $\pm$ 13 m boven den grondwaterstand;

Foto's 2, 3, en 4: Boomen vlak naast een eenige jaren geleden aangelegde nieuwe sprank in Meijendel;

Foto 5: Aanplant in de Haagsche watervang;

foto A. v. d. Zwan Jr.

Fig. 9. Westduinen.

Foto 6: Weelderige groei op in de onmiddellijke nabijheid der winningsmid- delen gelegen hoogen duingrond, nu deze geheel voor mensch en konijn afgerasterd is;

Foto 7: Bloei van Akkerhoornkruid in een sprank;

Foto 8: Vogelvijver in Meijendel;

Foto's 9 en 10: Duinbegroeiing in de Westduinen, aan welke geen wateronttrek- king door een waterleiding plaats heeft.

De achteruitgang onzer duinen, de meerdere kaalheid, is naar mijn bescheiden meening hoofdzakelijk gevolg van den menschen- en paardenvoet, waartegen de vegetatie door den rullen ondergrond het bij wat groote intensiteit niet lang uithoudt. Verder van verwaarloozing van den houtopstand. Ook boomen hebben een leeftijds-

grens; door *mensen* zijn deze in de duinen hoofdzakelijk gekomen en door *hen* dienen ze ook te worden onderhouden. Zonder den mensch was het duin zeer waarschijnlijk nog hoofdzakelijk stuifduin, zooals Twent dat in 1805 zag, laten we dat niet over het hoofd zien. En laten we, als we de wateronttrekking als de schuldige zien, ook niet vergeten de wateronttrekking aan de duinen door de daarachter gelegen polders (Zie „De Ingenieur” No. 19 van 1931, A. 165).

foto A. v. d. Zwan Jr.

Fig. 10. Westduinen.

Maar ik moet eindigen; meer en meer kom ik op een terrein, dat buiten het bestek ligt van mijn artikeltje niet alleen, maar dat het mijne niet is. In de vele eenzijdige beschouwingen in deze (zie weer het rapport „Wateronttrekking aan het Duingebied” van de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland) en mijn lang „duinlooperschap” moge de verontschuldiging voor mijn vrijmoedigheid om in deze te getuigen gelegen zijn!

B. G. STEPELS